

Srednjovjekovne moslavačke utvrde

Rad prikazuje razradu i provedbu projekta *Srednjovjekovne moslavačke utvrde* u četiri osnovne škole tijekom 2012. i 2013. godine. Projekt je osmislila udruga Moslavina s ciljem da pomoću predavanja, radionica, prezentacija i izrade promotivnih materijala promovira povijest moslavačkih srednjovjekovnih utvrda te popularizira proučavanje lokalne povijesti uopće.

Ključne riječi: Moslavina, srednjovjekovne utvrde, projektna nastava, lokalna povijest

Povijesna udruga Moslavina osmislila je i provela projekt popularizacije moslavačkih srednjovjekovnih utvrda (Garićgrad, Košutagrad, Jelengrad, Bršljanica i Moslavinograd) pod nazivom *Srednjovjekovne moslavačke utvrde* u četiri moslavačke osnovne škole (OŠ Popovača, OŠ Velika Ludina, OŠ Mato Lovrak u Kutini, OŠ Banova Jaruga).¹ Udruga je dogovorila održavanje niza predavanja (moslavačke srednjovjekovne utvrde, moslavačke legende i predaje te vojna povijest srednjovjekovlja), radionica i prezentacija (izrada pećnjaka moslavačkih srednjovjekovnih utvrda i srednjovjekovno oružje) iz lokalne povijesti za učenike viših razreda. Također se školama (na predavanjima, radionicama i prezentacijama), lokalnim institucijama te zainteresiranim pojedincima (na promocijama publikacije) podijelila publikacija o moslavačkim srednjovjekovnim utverdama koja je izrađena u sklopu ovog projekta.² Projekt se provodio od 1. prosinca 2012. do 31. svibnja 2013. godine uz financijsku potporu MZOS-a, grada Popovače i Sisačko-moslavačke županije te uz odobrenje Agencije za odgoj i obrazovanje.³ Glavni cilj mu je bila promidžba moslavačkih srednjovjekovnih utvrda i edukacija djece školskog uzrasta o utverdama, lokalnoj povijesti, legendama te srednjovjekovnim vojnim tehnikama. Time se željelo potaknuti jačanje svijesti (prvenstveno kod mladih) o kontinuitetu povijesnih zbivanja na prostoru Moslavačke gore.

1 Zahvaljujemo profesorima povijesti (Natalija Budetić, Martina Čermak, Manuela Kujundžić, Branka Tomazetić i Ivica Marušić) u spomenutim školama na odličnoj suradnji te ravnateljima (Melita Posavčić, Sonja Pribolšan-Pongračić, Vlatka Vidiček-Dam i Stanislav Kos) koji su omogućili održavanje projekta u njihovim školama.

2 Stela Kos, Silvija Pisk, *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende*, (Popovača: PUM, 2013).

3 Povijesna udruga Moslavina sklopila je s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i sporta ugovor o provođenju projekta u školskoj godini 2012/13. (KLASA: 007-02/12-04/00232).

Povijesna udruga Moslavina više od deset godina sustavno radi na na promociji povijesti i kulture Moslavine te, uz potporu lokalne zajednice i državnih institucija, brine za nekoliko povijesnih lokaliteta na lokalnom području.⁴ Zahvaljujući tome, utvrde Jelengrad i Garićgrad su dostupnije i popularizirane u lokalnoj zajednici, a započela su i arheološka istraživanja na utverdama Garić, Jelengrad, Košutagrad i Bršljanac. Redovito se organiziraju predavanja s tematikom iz regionalne povijesti, a gosti predavači su članovi udruge ili dolaze iz raznih institucija. Nadalje, članovi udruge su u različitim prilikama (terenske nastave, razne manifestacije poput Dan planeta zemlje na biciklu u Moslavini i dr.) upriličili stručna vodstva na pojedinim lokalitetima te su nekoliko puta bili pozvani da održe predavanja o moslavačkim utverdama. Udruga je organizirala modnu reviju „Odijevanje kroz povijest - Totalno out“ u Kutini i Popovači. Na mrežnoj stranici udruge nalaze se poznati podaci o lokalnoj povijesti na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, a u suradnji s Nezavisnom televizijom snimao se ciklus emisija „Moslavačke legende i predaje“. Godine 2007. povijesna udruga Moslavina dobila je od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta potporu za projekt Jelengrad. U sklopu tog projekta održana su predavanja učenicima šestih razreda OŠ Popovača o tom moslavačkom burgu te je izdana dvojezična publikacija (hrv. i eng.) *Jelengrad kroz povijest i legende*. Također su izrađeni promotivni plakati o povijesti Općine Popovača i Moslavine, a trenutačno se radi na osmišljavanju plakata i novih materijala o Jelengradu na temelju novih arheoloških otkrića. Osim toga, Udruga je surađivala na obnavljanju izletišta u Parku prirode Lonjsko polje, arheološkim iskapanjima na rimskim lokalitetima Kutinska lipa u Kutini i Ciglenice u Osekovu te na srednjovjekovnim lokalitetima- Bela crkva u Mikleuški (ostaci srednjovjekovnog pavlinskog samostana BDM na Gariću), Garić, Bršljanica i Jelengrad (u suradnji s Hrvatskim restauratorskim zavodom).⁵

Do osmišljavanja projekta *Srednjovjekovne moslavačke utvrde* došlo je zbog manjkavosti školskih kurikuluma. Naime, povijest moslavačkih srednjovjekovnih utvrda nikad nije sustavno istraživana, a minimum podataka koji postoji slabo je dostupan. Djeca u školi uče prvenstveno o političkoj povijesti, a istovremeno su krajnje neupućena u bogatstvo povijesne baštine koje kriju okolne šume. Stoga se kroz projekt, uz pomoć ciklusa predavanja i radionica o moslavačkom srednjovjekovlju u lokalnim osnovnim školama te izdavanjem promotivnih materijala nastojalo donekle promijeniti situaciju i educirati barem lokalnu zajednicu (posebice mlade) o stanju i povijesti moslavačkih utvrda.

4 Povijesna udruga Moslavina osnovana je krajem 2002. godine s ciljem istraživanja, očuvanja i popularizacije povijesti i kulture Moslavine. Za svoj rad Udruga dobiva donacije od državnih institucija (Ministarstvo kulture, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta), lokalne uprave (Grad Popovača, Sisačko-moslavačka županija), ali i tvrtki (INA, Tvornica radijatora Lipovica, vinarije Kos i Miklaužić).

5 Povijesna udruga Moslavina surađuje npr. s Muzejom Moslavine Kutina, Gradom Popovača, Regionalnim parkom Moslavačka gora, Turističkom zajednicom Grada Kutine, Knjižnicom i čitaonicom Popovača, Osnovnom školom Popovača, Udrugom Garićgrad, Povijesnom udrugom Bršljenica, Šumarijom Popovača i Kutina.

Posebni ciljevi projekta su popularizacija lokalne povijesti, očuvanje dragocjene povijesne baštine, bolja posjećenost moslavačkih srednjovjekovnih utvrda, stvaranje podloge za daljnja istraživanja dotičnih lokaliteta te pomaganje razvoja lokalnog turizma. Projekt je namijenjen mladima u zajednici, odnosno djeci koja pohađaju više razrede osnovnih škola uključenih u projekt. Bilo je predviđeno da će u Osnovnoj školi Popovača u projekt biti uključeni učenici šestih razreda (5 šestih razreda, 131 učenik) i polaznici povijesne grupe. U OŠ Mato Lovrak u Kutini u projekt su trebali biti uključeni učenici petih i šestih razreda (146 učenika) i svi drugi zainteresirani učenici. Prema željama školske ravnateljice, u OŠ Banova Jaruga u projektu su trebali sudjelovati svi učenici od 5. do 8. razreda (84 učenika), a u OŠ Velika Ludina učenici od 6. do 8. razreda (96 učenika). Korisnici ovog projekta bili bi i ostali građani koji bi došli u doticaj s promo materijalima, ali i općine i gradovi te Sisačko-moslavačka županija budući da bi se razvoj projekta odrazio i na njenu kulturno-turističku ponudu.

Projekt se prije svega sastojao od pripreme i održavanja predavanja o povijesti moslavačkih utvrda, legendama i vojnoj povijesti (prezentacije) te radionice izrade garičkih pećnjaka za djecu osnovnoškolskog uzrasta i izrade publikacije o moslavačkim srednjovjekovnim utverdama i legendama vezanim uz njih.

Predsjednica udruge dr. sc. Silvija Pisk bila je ujedno i voditeljica projekta. Teret projekta ponijeli su prije svega Silvija Pisk (predavanja o povijesti moslavačkih utvrda te autorski tekst o povijesti utvrda), Stela Kos (autorski tekst o legendama, terenski rad, predavanja o legendama i radionica o garičkim pećnjacima) i Petar Pisk (predavanja o vojnoj povijesti, prezentacije i radionice vojnih tehnika te radionice izrade garičkih pećnjaka). Na projektu je sudjelovala i Jasmina Uroda Kutlić, prvenstveno kao konzultat za radionicu o pećnjacima. Grafički dizajn publikacije *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende* i prijelom stranica za tisak obavila je Tea Čonč, a tiskanje tiskara Kerschoffset.

Nakon obavljenih priprema za predavanja i radionice, tiskanja publikacije te dobivanja dozvole Agencije da se ista može podijeliti u školama, udruga je u travnju 2013. započela s izvedbom najvažnijeg dijela projekta: prezentacijom moslavačkog srednjovjekovlja učenicima četiri moslavačke osnovne škole.⁶

Predavanja, prezentacije i radionice održane su u OŠ Popovača za sve šeste razrede. U OŠ Ludina predavanja i prezentacije održani su za sve učenike viših razreda. Nažalost, zbog nemogućnosti škole da ponudi satnicu, u Ludini nije održana radionica izrade garičkih pećnjaka. U OŠ Mate Lovraka u Kutini u projekt su bili uključeni učenici 5c, 6b i 6c razreda. U OŠ Banova Jaruga u projekt su bili uključeni učenici povijesne grupe.

Učenici su, kroz publikaciju i održana predavanja, prezentacije i radionice, naučili ponešto o srednjovjekovnim moslavačkim utverdama te kako bi trebalo čuvati baštinu. Predavanja su trajala po sat vremena i na njima su učenici upoznati sa srednjovjekovnim životom, načinom ratovanja, gradnjom utvrda, odnosno učenici su

6 Aktivnosti u školama izvodile su se u dogovoru s učiteljima povijesti.

mogli čuti najvažnije crtice iz povijesti moslavačkih srednjovjekovnih utvrda i naučiti ponešto o njihovoj gradnji. Također, upoznati su s pričama i legendama vezanim uz moslavačke utvrde i osobe koje su u njima boravile. Na predavanjima i prezentacijama korišten je različit slikovni i multimedijalni materijal (npr. video isječci srednjovjekovne tematike, slike srednjovjekovnog oružja, utvrda, razne karte) te replike srednjovjekovnog oružja i pećnjaka. Nadalje, inzistiralo se na razgovoru s učenicima o njihovim iskustvima sa srednjovjekovnim utverdama. Učenici su potaknuti da se kreativno izraze u radionicama izrade garićkih pećnjaka koje su iznjedrile izvrsne radove.

Djeca su pokazala veliko zanimanje za srednjovjekovne rekvizite (posebno oružje) i legende te su se zainteresirali za lokalnu povijest i posjet utverdama Jelengrad, Košutgrad, Bršljanac i Garićgrad. Nastavnice povijesti su iskazale interes za ista ova dva predavanja te nastavu na Jelengradu iduće školske godine.

U sklopu projekta povijesna udruga Moslavina izdala je publikaciju pod naslovom *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende* u nakladi od 1000 primjeraka. Publikaciju su napisale Stela Kos i Silvija Pisk. U publikaciji je prikazana povijest utvrda Jelengrad, Košutgrad, Moslavinograd, Bršljanac i Garić (prvi spomen u izvorima, vladari, srednjovjekovno razdoblje, osmanlijska osvajanja, arhitektonska obilježja i dr.) i legende vezane uz njih (npr. Kaluđerov grob, Ružica Garićka, Kamena lađa).⁷ Pitanja u povijesnoj cjelini trebala su djecu zainteresirati za tekst. Primjerice, učenici bi nakon čitanja trebali moći odgovoriti na stručna pitanja poput, zna li se točno kada je Garić sagrađen, tko se i kako danas brine za Jelengrad, kako se zvalo naselje u podnožju Košutgrada, kada nestaje Moslavinograd. No dio pitanja vezan je uz „nepovijesne stvari“. Naime, čitatelje se pita poznaju li vrste drveća koje se spominju u srednjovjekovnim izvorima, prepoznaju li zagonetne predmete i njihovu namjenu te poznaju li životinju s naslovnice, koja je logo Povijesne udruge Moslavina.⁸

Na kraju publikacije objavljena su pravila za ponašanje na srednjovjekovnim utverdama kako bi djeca, a i ostali čitatelji, znala što je poželjno, a što nije kad su na arheološkom lokalitetu.⁹ Naime, učenike, turiste i izletnike treba educirati da se odgovorno ponašaju prema ovom povijesnom nasljeđu, da ne ostavljaju smeće, ne pale vatru na mjestima gdje to nije predviđeno i ne devastiraju utvrde na drugi način. Samo tako možemo osigurati da nam one još dugo potraju na zadovoljstvo svih. Publikacijom se također nastoji podučiti zašto je važno ne čupati bršljan koji raste po zidinama utvrda. Naime, bršljan je urastao u zid i njegovim se čupanjem devastiraju zidine. Posebnu draž publikaciji daju slike deset zagonetnih predmeta koje se protežu kroz cijelu publikaciju. Popis zagonetnih predmeta na kraju otkriva da se radi o

7 Za povijesne podatke zadužena je bila Silvija Pisk, dok je legende sakupila i uobličila Stela Kos. Kazivačica legendi o Ružici Garićkoj te Tihomiru, košutinom sinu bila je Marija Pižir.

8 Logo Povijesne udruge Moslavina je puh s halebardom i štitom na kojem se nalazi zmaj s garićkog pećnjaka.

9 Pravila ponašanja na utverdama moguće je po potrebi izrezati i koristiti kao bookmark.

srednjovjekovnim uporabnim predmetima koji su nađeni na moslavačkim utverdama, poput buzdovana, posuda, strelica, pećnjaka i sl.

Publikacije su podijeljene učenicima i nastavnicima te su dostavljene svim lokalnim kulturnim institucijama (škole, knjižnice u Popovači i Kutini, muzej, općina, konzervatorski odjel u Sisku, županija i dr.) i šire (obvezni primjerci za NSK, Zbirka za povijest Knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Ministarstvo kulture ...).¹⁰ Održana je promocija publikacije i projekta za šire građanstvo u Knjižnici Popovača. Publikaciju je predstavila dr. sc. Mihaela Majcen Marinić, voditeljica Službe za knjigu i nakladništvo u Ministarstvu kulture. Publikacija je odlično prihvaćena, a Udruga je nakon promocije uspostavila nove kontakte s udrugama iz susjednih županija.

Promocija projekta i dostignuća odvijala su se putem Net televizije, Moslavačkog lista te mrežnih stranica udruge,¹¹ Grada Popovače,¹² grada Kutine,¹³ i škola uključenih u projekt.¹⁴

Važan dio provedbe projekta bili su njegovo praćenje i vrednovanje. Za vrijeme trajanja projekta svaki su se mjesec održavali radni sastanci članova udruge. Na njima su se usporedili rezultati izvedenih faza, uskladile i koordinirale radne grupe kako bi se uzajamnim potpomaganjem i uspoređivanjem dotadašnjih iskustava unaprijedio rad na projektu. Konačna procjena izvršila se na sastanku udruge pod vodstvom voditeljice projekta i nadzornih tijela udruge nakon završetka projekta. Konačni rezultati glede promo materijala krajnje su transparentni, dok se uspješnost predavanja mogla procijeniti pomoću posjećenosti i medijske popraćenosti. Angažiranost, naknadni upitnici i razgovori i konzultacije s profesorima povijesti ukazali su na koji vid rada mladi bolje reagiraju (radionice, prezentacije ili predavanja). Prema dobivenim rezultatima moći ćemo prilagoditi (i na taj način poboljšati) daljnja predavanja odnosno druge aktivnosti udruge.

Održanim predavanjima, prezentacijama i radionicama te tiskanjem publikacije *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende* projekt *Moslavačke srednjovjekovne utvrde* ispunio je svoje glavne ciljeve. Projekt je ocjenjen uspješnim i korisnim jer se već sad primjećuje povećani interes i razina znanja iz lokalne povijesti. Zadovoljni smo interesom osnovnoškolske djece za lokalnu povijest i legende kao i interesom lokalne zajednice za uređenjem utvrda i željom da ih posjete. Korisnici su zadovoljni publikacijom i činjenicom da se na moslavačkim utverdama odvijaju arheološka istraživanja. Javila nam se nekolicina novih volontera. Pozvali su nas da održimo nova predavanja i radionice, sudjelujemo u nastavi u prirodi i sl. Namjeravamo i nadalje provoditi slične projekte i prijavljivati se za razne potpore, jer se popularizacijom

10 Interes za publikacijom iskazan je i na aktivu osnovnoškolskih profesora povijesti Sisačko-moslavačke županije koji se održao 13. svibnja 2014. u Osnovnoj školi Popovača.

11 www.pum.hr.

12 www.popovaca.hr.

13 www.kutina.hr.

14 os-velika-ludina.skole.hr; os-popovaca.skole.hr; os-mate-lovraka-kt.skole.hr; os-banova-jaruga.skole.hr.

moslavačkih utvrda (i njihovim uređenjem) bavimo već niz godina. Zadovoljni smo napretkom, ali želimo ostvariti i veći.

Zaključak

Povijesna udruga Moslavina provodila je projekt *Srednjovjekovne moslavačke utvrde* od 1. prosinca 2012. do 31. svibnja 2013. godine. Projekt se izvodio u četiri moslavačke osnovne škole (Popovača, Velika Ludina, Mate Lovrak u Kutini i Banova Jaruga).

Ciklus predavanja i radionica te stručno izrađen promotivni materijal o moslavačkim srednjovjekovnim utverdama vrlo transparentno, i u skladu s nacionalnom strategijom, dopunjuje obrazovanje mladih iz područja lokalne i regionalne povijesti koja je predviđena u kurikulumu, ali nije zastupljena u udžbenicima. Osmišljavanje i tiskanje promotivnih materijala educiralo je mlade i sve ostale zainteresirane te pridonijelo populariziranju lokaliteta i povijesne baštine na ovom području. Publikacija *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende* ujedno može poslužiti i u turističko-promotivne svrhe, s obzirom na to da je turizam na ovom području u povojima i ne postoje suveniri, a manjka i promotivnog materijala.

Projekt *Srednjovjekovne moslavačke utvrde* proveden je na opće zadovoljstvo članova udruge i korisnika projekta. Nadamo se da se bar malo ojačala svijest o povijesnoj baštini Moslavine, a time i kontinentalne Hrvatske te da je učinjen novi korak prema krajnjem cilju projekta i djelovanja Povijesne udruge Moslavine. Naime, moslavačke srednjovjekovne utvrde nakon izvršenih arheoloških, konzervatorskih i restauratorskih radova trebale bi postati atrakcija koja donosi nadasve kulturnu i edukativnu, ali i financijsku dobit.

Popis priloga

1. naslovnica publikacije *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende*
2. isječak iz publikacije *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende*
3. promocija publikacije *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende*
4. radionica izrade garičkih pećnjaka
5. pećnjak grifon, izrađen na radionici u OŠ Popovača
6. prezentacija vojnih tehnika

SUMMARY

Medieval castles of Moslavina

The paper elaborates on the project *Medieval castles of Moslavina*, which was implemented by the Moslavina association in elementary schools in Moslavina during the academic year 2012/2013. The project included a series of lectures and workshops for the students of higher grades of elementary school, promotional material and publication of *Medieval castles of Moslavina through history and legends*. During the implementation of this project, the students got an insight into the legends and history of medieval castles in Moslavina, as well as their military tactics, but they also learnt about the basic etiquette in visiting medieval fortresses. The project was promoted in TV campaigns, newspapers and on websites, and its success was continually evaluated at the monthly work meetings. The aim of the project was to promote research and education on local history.

Keywords: Moslavina, medieval castles, project-based learning, local history

Prilog 1. Naslovnica publikacije *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende*

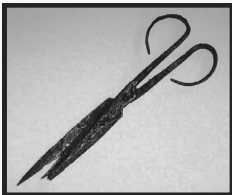

Prilog 2. Isječak iz publikacije *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende*

- ♣ Tko je živio u srednjovjekovnim utverdama?
- ♣ Dolazak kojega je naroda značio kraj života u moslavačkim utverdama?
- ♣ Prisjetite se što znate o brončanome dobu!
- ♣ Tko su današnji najčešći posjetioci utvrda? Kakav posao na njima obavljaju?
- ♣ Prepoznajete li zagonetni predmet? Odakle bi mogao potjecati?

ZAGONETNI PREDMET BR. 1

povezane i podzemnim tunelima, što je na povjesničarima, a nadasve arheolozima da dokazuju ili opovrgavaju.

Mnogobrojne su **plemičke obitelji** stolovale u moslavačkim srednjovjekovnim utverdama, a najpoznatije su vjerojatno Moslavački, Čupori Moslavački, Babonići te, nakon 1493.) Erdődy. Svoj su doprinos moslavačkoj povijesti dali i **zagrebački biskupi**, koji još tijekom druge polovice 13. stoljeća uz Garićgrad dobivaju i ogromne posjede na prostoru Moslavačke gore.

Život na moslavačkim srednjovjekovnim utverdama bujao je do sredine 16. stoljeća kada ih osvajaju **Turci Osmanlije**. Pretpostavlja se da im moslavačke utvrde uglavnom nisu bile strateški bitne pa svoje posade drže samo u Moslavinogradu (do 1591.) i Jelengradu (do oko 1592.). Nakon toga jedini stanovnici moslavačkih utvrda su šumske životinje te poneki hajduk, tat i razbojnik.

Život moslavačkih srednjovjekovnih utvrda trebala bi rasvijetliti osim **povijesnih vrela, arheološka istraživanja**. Ona su djelomično provedena šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, ali samo na Garićgradu i Moslavinogradu. Nakon četrdesetogodišnje pauze nastavljen su istraživanja Garića, a nedavno su započela istraživanja Jelengrada, Bršljanca i Košutgrada.

Dosadašnja istraživanja pokazala su da su osim srednjovjekovnih **prisutni i ostaci iz brončanog doba**, što svjedoči o stalnoj naseljenosti ovih lokaliteta, kao i o njihovoj atraktivnosti.

Prilog 3. Promocija publikacije *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende*

Prilog 4. Radionica izrade garićkih pećnjaka

Prilog 5. Pećnjak grifon, izrađen na radionici u OŠ Popovača

Prilog 6. Presentacija vojnih tehnika

